

ARANY, TŰZ ÉS VÉR

Bernáth István (ford.): *Völsunga saga. A Völsungok története.*
Egy 13. század közepi, izlandi pergamenkódexbe leírt hőstörténet

CORVINA KIADÓ, BUDAPEST, 2015, 128 OLD.

Elévülhetetlen érdem illeti a Corvina kiadót, amiért 2015-ben útjára indította a *Fontes Boreales – Északi források* könyvsorozatot a *Keleti források* mintájára, s ezzel rég várt előrelépést tett a magyar kulturális és tudományos élet egyik legnagyobb hiányterületének betöltése felé. Túlzásról szó sincs, elég figyelembe venni, hogy nem kevesebbről, mint „az európai kultúra negyedik forrásáról,” a zsidó, görög és római hagyományok melletti „skandináv ősiségről” van szó, melyről, mi tagadás, a művelt magyar olvasók többsége jószerint semmit se tud – jóllehet nem érdektelenségük vagy önhibájuk okán. A sorozat elsődleges törekvése kultúrmissziós jellegű tehát, hűen az első (és soron következő) kötetek fordítójának, a 2012-ben elhunyt Bernáth Istvánnak életművéhez. Bernáth az óizlandi sagairódalom remekművei közül életében nyolcat ültetett át magyarra, lexikonnyi szócikket szerzett a témában, páratlan skandinavisztikai gyűjteményt hozott létre újbudai lakásán, és ilyenként voltaképp egymaga küzdött a tátongó hiánnyal szemben.

A nyolc fordításból öt hol méltóbb, hol méltatlanabb formában már korábban megjelent, az utolsó kiadása óta pedig épp 20 év kellett elteljen az *Északi források* indulásáig, így e kezdeményezés kétségkívül időszerűnek mondható. A sorozat tervezete szerint a kiadott sagákat néhány éven belül mind újraközzlik, elsőként azonban egy kéziratban maradt történethez, a *Völsunga sagához* nyúltak. És milyen jó érzékkel tették! E történet ugyanis a sagák egyik legnagyobb hatású darabja, amint azt Wagner, Ibsen, Tolkien és Thomas Mann művei is tanúsítják, s a benne szereplő nevek, mint Brynhild és Sigurð (a németek Brünhildje és Siegfriedje) itthon is ismerősen csengenek. Ennél jobb ismerkedési alapot nem is kívánhatnánk. A könyvben a fordítás mellett egy előszó, utószó és mutató kapott helyet. A főszerkesztő, Voigt Vilmos utószavában Bernáth rövid életrajzát és a sárkányölő hős történetének méltatását olvashatjuk, míg a fordító félreismerhetetlen stílusú előtanulmánya, amely eredetileg a *Kopasz-Grim-fia Egill (Egils saga)* és a *fölperzselt tanya története (Njáls saga)* előtt jelent meg, a korabeli Izlandot és a sagairódalmat érintő legfontosabb kérdésekbe nyújt bevezetést. Magáról a *Völsunga sagáról*, a legfontosabb filológiai tények felsorakoztatásán túl, nem sokat tudunk meg, jóllehet igazán elért volna egy kifejezetten róla szóló tanulmány a kötetben, s ezt feltehetőleg a laikus olvasó is hálásan fogadná.

A *Völsungok története* a sagák egy különleges, vallástörténetileg igen sok érdekességet rejtő alosztályához, a hajdankori sagákhoz (*fornaldarsögur*) tartozik, mely csoport Carl Christian Rafn 19. századi dán történész három kötetben megjelentetett kiadásának címe (*Fornaldarsögur Norðrlanda*) után kapta a nevét. Ezeket az Izland betelepülését (871±2) megelőző korokba helyezett, mitologikus elemekkel tarkított, gyakran emberfeletti hősöket és isteneket szerepeltető, kalandos stílusban előadott történeteket elsősorban a szórakoztatás céljával írták-mesélték, és volt idő, amikor csak hazug sagákként (*lýgisögur*) hivatkoztak rájuk. Leírásukra viszonylag későn, 1250–1400 között került sor, rendszerint azonban jóval korábbról származó mítosztöredékeket és versrészleteket is találunk bennük. Az egyik legrégebbi hagyomány épp Sárkányölő Sigurðé, akinek történetét a ránk maradt források mind a nagy népvándorlaskorba helyezik. Kegyetlen és véres tragédia ez az északi fajtából, kellő humorral, iróniával és maró gúnnyal. Elemi ösztönök testesülnek meg benne, s nem nyújt mást, mint amit várunk tőle: hősiességet, törhetetlen akaratot, önféjű figurákat, a sors kérlelhetetlen hatalmát, szerelmet, családságot, bosszút és törekeny-híú büszkeséget. Elég hívószavakat sorolnunk, visszaadni úgy sem lehet ezt a már szinte kopogó mondatfűzést, a letisztult, szenttelen elbeszélést és a mítoszok magával ragadó világát. Hogy mégis közelebb hozzuk a művet valamivel, legjobb lesz, ha két jellegzetes idézetet veszünk belőle.

Az első legyen egy veretes strófa! A sagák prózája gyakran csap át, esetenként egészen váratlanul, eddikus-szkaldikus versekbe, melyekről nagy általánosságban tudni kell, hogy lefordíthatatlanok. Nemhogy magyarra, de még a legközelebb álló skandináv nyelvekre sem lehet egészében, szerkezetestül-mondanivalóstul áttenni őket. Ennek ellenére, ha Bernáth fordítását értő módon összevetjük az eredetivel, igencsak elégedettek lehetünk:

*Kiment Sigurð
szót nem szólt többet,
hősök barátja,
bútól úgy szenvedett,
hogy szívének heve
kettészakította
vasalt vértjét
hadra kész vitéznek.*

*Út gekk Sigurðr
andspjalli frá,
hollvínr lofða
ok hnipnaði,
svá at ganga nam
gunnarfúsum
sundr of síður
serkr járnofinn.*

Ez az eddikus versmérték egy ún. *málahátr* („beszédmérték”), amely a régi germán verselés számos sajátosságát magán hordozza. A legszembeűnőbb a sorvégi rímek hiánya és az alliterációk, betűrímek használata. Az óészaki nyelvben a hangsúly mindig az első szótagon áll, a versek ritmusát pedig egy-egy kiemelt, alliterációval nyomatékosított szótag teremti meg. Két rövid sor tesz ki egy önálló értelemmel bíró hosszú sort vagy egységet, a teljes strófákat pedig nyolc sor, négy

sorpár adja ki. Nincs szigorúan megszabott szótagszám, de igen nagy nehézséget jelentenek az olykor halomba hordott *kenningek* (többszörösen összetett, elmélyült mitológiai ismereteket megkövetelő metaforák). A fenti strófa hangulatát nem csupán tökéletesen megragadja a fordítás, de a szóképek javát is képes megőrizni. Lenyűgöző műfordítói teljesítmény, bár a mi magyar fülünknek – kezdetben – talán idegenül hat.

Második idézett részletül szolgáljon az óizlandi irodalom sajátos és jól ismert eszköze, az –immár önmagáért beszélő – gyalázkodó civódás (*senna*) egyik esete: Amikor egy csata előtt összeszólalkozott a Völsungok leghevesebbike az egyik rivális herceg, Höðbrodd hűbéresével, nem átalotta a következőt mondani: „Ahogy majd enni adtál a disznóidnak meg a kutyaídnak, és bemész az asszonyodhoz, mondd meg neki nyugodtan, hogy itt vannak a Völsungok, és Helgi király érkezett meg a seregével, és ha Höðbrodd épp látni óhajtana, ő szíves örömet megvívna vele, miközben te otthon a tűz mellett csókolgatsz a fehérnépet.”

A negyvennégy hosszabb-rövidebb fejezetből álló történet cselekményét három fő részre lehet bontani. Az első tizenkét fejezetben a címadó Völsung király felmenőinek és utódainak tetteit, a harmincharmadik fejezetig Sigurð és Brynhild életét, majd pedig a hős halála utáni – és egyben az elkerülhetetlen pusztulás felé is vezető – események leírását olvashatjuk. Az egyszerű kronologikus elbeszélés ellenére rendkívül szövevényes kapcsolati háló bontakozik ki a történetből, melynek áttekintését egy mellékelt családfa nagyban segíthette volna. A kötet következő kiadásában, reméljük, ezt is megtaláljuk majd, és az elvétett nyomdahibák-figyelmetlenségek is mind javításra kerülnek. A *Völsunga sagának* „magyar fordítása eddig még nem jelent meg,” áll a 23. oldalon. Ez a kijelentés csak részben állja meg a helyét, mivel Mácsik Gábor szerzői kiadású *A skandináv mitológiája* már korábban közölt egy fordítást, jóllehet az nem az óizlandi eredetit, hanem a költő-iparművész William Morris és Eiríkr Magnússon romantizált, csonka angol fordítását vette alapjául. Így aztán „valódi” és ehhez foghatóan remek fordítást valóban most olvashatunk először magyarul. A szerkesztői munka és a szöveg szedése igényes, letisztult, hasonlóan a keményfedeles, pergamen-kódexre emlékeztető borításhoz. Éljen soká a sorozat! Még sok ilyet kérünk!

Veress Dávid